

Лях-Породько О.О. <https://orcid.org/0000-0003-4165-1646>

Щербашин Я. С. <https://orcid.org/0000-0001-9579-0022>

БАНДЕРА ТА СПОРТ: РОДИННІ ТРАДИЦІЇ

Національний університет фізичного виховання та спорту
України

Анотація. У статті здійснено аналіз спортивним традиціям у родині Бандери. З'ясовано види спорту які культивував Степан Бандера. Проаналізовано особливості діяльності Андрія Бандери у спортивному та олімпійському русі. Визначено якими видами спорту захоплюється онук Степан Бандера.

Ключові слова: спорт, Степан Бандера, Андрій Бандера, Олімпійські ігри.

Annotation. The article analyzes sports traditions in the Bandera family. The types of sports cultivated by Stepan Bandera have been clarified. The peculiarities of Andrii Bandera's activity in the sports and Olympic movement are analyzed. It has been determined what sports Stepan Bandera's grandson is fond of.

Keywords: sport, Stepan Bandera, Andriy Bandera, Olympic Games.

Актуальність теми дослідження. Десятки років не вщухає інтерес до постаті Бандери. З різних політичних, національних, ідеологічних, військових, пропагандистських, а також тіловиховних й спортивних аспектів. Про уподобання Степана Бандери спортом є окремі дописи [1, 4, 5]. Водночас зовсім відсутні детальні дослідження спортових традицій у родині Бандери. Зокрема його син Андрій та онук Степан мають значні успіхи у культивуванні різних видів спорту, а найголовніше вони доклали багато зусиль для підтримки вільного українського спорту у часи поневолення.

Мета дослідження – здійснити аналіз та виявити особливості спортивних традицій у родині Бандери.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури, першоджерел та архівних фондів, описовий метод.

Результати досліджень. 2024 рік – це рік значних дат у родині Бандери. Степан Бандера – 115 років від Дня

народження, 65 років – від дня смерті. Андрій Бандера – 40 років від дня смерті. Степан Бандера – 55 років від Дня народження.

Існують відомості та припущення щодо спортивних уподобань Степана Бандери. Він захоплювався та культивував: футбол, баскетбол, лижі, плавання, руханка, легка атлетика (біг, метання диску тощо), плавання на байдарках, скелелазіння, шахи, боротьба, теніс, бокс, джиу-джитсу, автоперегони, волейбол, гандбол, стендова стрільба.

Степан Бандера належав до лав патріотично-спортивних товариств «Пласт», «Сокіл», «Українського Студентського Спортивного Клубу».

Більше інформації та фактів про спортові уподобання й успіхи маємо про сина Степана Бандери – Андрія. Хоча спорт та олімпійська ідея не були його професійною ділянкою, але він чудово розумів значущість такої праці.

У цьому дослідженні надзвичайно цікаві спогади найближчих рідних та друзів про спортову та олімпійську діяльність Андрія Бандери. Більше того, окремі факти вводяться у науковий обіг вперше.

Марія Бандера – дружина Андрія: *«Вітаю вас і ваш важливий проєкт. Постараюся знайти кілька фотографій, вам перешлю. Рада що нав'язали контакт, поможу як можу, але жаль що багато очевидців тої активної етапи не лишилось. Чесні вартості Олімпійського руху, наш ворог далі перекручує і вживає на свою пропаганду. В 2014 р., 23-ого лютого, Олімпіада в Сочі закінчилася, а 27-ого лютого ті самі «сили безпеки на Олімпіаді», перебрані на біло, обернулися в сторону України, і напали на Крим. Сочі іскри від Олімпійського вогню розпочали атак на Україну. Під час Советського Союзу, мій чоловік Андрій, разом з друзями, показували світові правду про Росію, правду про її обман людських прав і вартостей, і між ними Олімпійських вартостей. Акції 1976 р. і 1980 р. були анти-советські і мали підтримку груп діаспори поневолених націй».*

Андрій Фединський – брав активну участь в оргкомітеті Українського олімпійського комітету в Монреалі 1976 року: *«Андрій був активний під час Олімпіади в Монтреалі. Пам'ятаю що він брав участь в різних засіданнях і в акціях. Він був дуже активний».*

Всеволод Соколик – очільник Олімпійської комісії Світового Конгресу Вільних Українців: *«Він був дуже активний у спорті».*

Найбільше й найціннішими спогадами про Андрія Бандеру поділився його син – **Степан Бандера**. Мені пощастило поспілкуватись з паном Степаном. Приведу цікавинки й окремі уривки нашого інтерв'ю. Від початку пан Степан згадав дві цікавезні спортові історії про тата. Перша – як відомий німецький футболіст Карл-Гайнц Румменігге копнув в лице Андрія й розбив щелепу. Друга – як Андрій вів спортову рубрику у газеті «Ukrainian Echo». Але у часі спілкування пан Степан розповідав все більше й більше спортових історій про свого тата. Окрім цього він надіслав мені декілька рідкісних родинних фото, які публікуються вперше!

Степан Бандера розповідає: *«я вам вислав кілька фотографій. Там є одна, де зображена піраміда і там батько власно на горі. Це роки вже у Канаді. Місто Йорктон, провінція Саскачеван. Його відправили там до школи. Він там власне навчався під прізвиськом Попель. Його називали «фріц». Бо переїхав до Канади з Німеччини. Він говорив на початку німецькою краще ніж англійською... Мій батько дуже любив футбол. Він жив у Європі, грав у футбол. Я завжди дивувався чому у батька зуби різного кольору, бо була розбита щелепа. Одного разу ми дивилися футбол, це епоха Франца Бекенбауера і був такий відомий футболіст Карл-Гайнц Румменігге. І тато каже ось цей мені копнув в лице. Вони грали у футбол і замість м'яча Карл-Гайнц влучив татові в обличчя. Це було у Мюнхені, бо він там виростав. Це було ще маленькими дітьми».*

Андрій Бандера вів рубрику «українці в НХЛ. Мій батько започаткував та вів англійські сторінки «Ukrainian Echo». Він слідкував за хокеїстами з Канади, які мали українське коріння і збирав статистичні дані: голи, матчі, команди, ігри, передачі тощо».

Влада Канади намагалася довідатися від Андрія Бандери про акції українців у часі Олімпійських ігор: *«у 1975 році з ним робили інтерв'ю спецслужби канадські, щоб зрозуміти, що українці планують на Олімпійські ігри. Він їм розповів... радянське посольство нарікало й казало, що Андрій Бандера планує викрадення наших дипломатів».*

Вільна Олімпіада 1980 року: *«Мені тоді було десять років. Пам'ятаю ми йшли на змагання й був футбол і була велика подія, що поляки й українці грали у футбол. Була така знакова подія. Бо литовці, естонці, латиші зрозуміло, а щоб ще поляки*

приєднались, то це вже була потуга. Це бу особливий момент... Я маю програмку, тобто в архіві є оригінальні програмки змагань... Ще в архіві є видана на 1976 рік книжка про українських олімпійців. Якщо б Україна брала окрему участь в Олімпійських іграх».

Є ще декілька цікавих олімпійських історій, де проявив себе Андрій Бандера. Події відбувались у 1976 році у часі проведення Ігор XXI Олімпіади (Монреаль, Канада). По-перше, півфінал футбольного матчу срср-ндр. На поле вибіг Данило Мигаль з прапором України у вишиванці вигукуючи «Свободу Україні» й станцював гопак. Хлопцю було 20 років і належав він до Спілки Української Молоді. Також він активно діяв і під час Олімпійських ігор 1972 року у Мюнхені. Після феєричної маніфестації, яку споглядали тисячі глядачів на стадіоні й мільйони телеглядачів у всьому світі (є припущення, що й в срср могли б також бачили цей вчинок українця з Канади, бо не встигли вирізати комуністичні медійники) Данила заарештувала поліція. Але завдяки допомозі Андрія Бандери його відпустили без кари! Ось як **Данило Мигаль** згадує про це: «Згодом у відділок прийшов син Степана Бандери, Андрій, який і визволяв мене з поліції. Разом з ним був адвокат на ім'я Любомир. Вони поговорили з полісменами і мене відпустили».

По-друге, у Монреалі Андрій Бандера був серед не багатьох акредитованих українських журналістів (Андрій Бандера брав участь у створенні Українського Олімпійського Комітету в Монреалі). Він презентував Українську Центральну Інформаційну Службу в рамках діяльності Українського Олімпійського Комітету та Української Олімпійської Пресової Служби. Зокрема, підготовлював україномовні пресові повідомлення. Про це своїми спогадами ділиться **Ярослав Пришляк** – очільник Українського олімпійського комітету в Монреалі: «Акредитацію в Олімпійському Пресовому Бюрі мали такі українські журналісти: Андрій Бандера з Торонта – від імени Української Центральної Інформаційної Служби (УЦІС), Олег Яхно з Буенос-Айрес, як представник Інформаційної Служби «Смолоскип», Орест Павлів і Лев Гусин з Монреалю – кореспонденти українського відділу міжнародної служби канадської радіостанції СіБіСі та Роман Дубляниця з Чікаго, як кореспондент пресової агенції ЮП-ай. Всі вони відіграли важливу роль, бо актуалізували проблему України своїми запитами на прес-конференціях Організаційного Комітету

Олімпійських Ігор, звертали увагу на українські акції, як також ви двигали питання участі України в Олімпійських іграх в ширшому політичному контексті» [3, с. 232].

Андрій Бандера брав активну участь майже у всіх прес-конференціях Організаційного комітету Олімпійських ігор. Його питання українською та англійською мовами до спікерів були креативними, актуальними та викривали сутність радянської брехливої пропаганди: про арешт Любомира Шуха? Чи советські кореспонденти протестували проти роздачі дарованих квитків до розважального клубу «Плей Бой»? Про надуживання київських динамівців для збірної срср?

Щодо першого питання Андрія Бандеру цікавило чому було заарештовано Любомира Шуха, адже підстав для цього не було. Мав місце емоційний прояв юнака, який в руках тримав прапор України. Бо ж він мав український родовід й перебував у часі змагань гандбольної команди срср, склад якої був повністю сформований з українських спортсменок. То ж не дивно, що Любомир мав із собою прапор України. Однак чомусь директор спортової арени вбачав в діях Любомира порушення порядку. І це в тому ж часі коли інші глядачі також мали різноманітні прапори. На запитання Андрія Бандери: «чи поліція також арештувала б когось за прапор провінції Квебек, які численно видні по всіх аренах», звісно не було відповіді.

Щодо другого питання, то цим Андрій Бандера розкривав брехливий радянський устрій та ідеологію. Бо ж коли радянські керівники повсякчас наголошували, що західний світ це погано, разом з тим вони не цуралися користуватися досягненнями західної цивілізації. Як приклад, це стосувалося того, що представники олімпійської делегації срср були помічені у розважальному закладі «Плей Бой». На одній із прес-конференцій оргкомітету Ігор Андрій Бандера запитав представника делегації з срср чому вони користувались забороненими в комуністичній країні послугами? На що отримав нервову відповідь радянського представника, що такого не було. І тут Андрій продемонстрував квитанції та квитки, якими скористались члени делегації з срср! Була така глуха тиша, а потім зал вибухнув сміхом, гулом, закличками від інших журналістів щоб радянські представники визнали свою провину й брехню.

Щодо третього питання, то Андрій сам полюбляв футбол, тому дуже цікавився збірною срср, в складі якої переважали українці.

По-третє, Андрій неодноразово намагався налагодити зв'язок з українськими представниками радянської делегації. Зокрема хотів поспілкуватися з тренером Олегом Базилевичем та футболістами, однак діалогу у них не вийшло. Про це свідчить **Віктор Звягінцев** (відомий український футболіст за часів срср й рашист, бо підтримав утворення терористичних днр та лнр) у своїх споминах: *«Еще вспоминаю такой случай: однажды в душе стоим, разумеется, без одежды, вдруг мужик какой-то заходит. Представился: «Я - Андрій Бандера, син Степана Бандери». И давай на нас наезжать: «Ви, хлопці, начебто, всі українці (олимпийская сборная почти целиком из киевских динамовцев состояла. - В. З.), так чому ж з вами разом грає Кіпіані або Федоров?».* Он считал, что раз мы из Киева, в команде все должны быть украинцами». Ось таких несвідомих українців з срср Андрій Бандера намагався «вилікувати» від комуністичної хвороби.

Про цю ініціативу Андрія Бандери згадував **Любомир Квасниця** – директор логістики Оргкомітету Олімпійських ігор 1976 року: *«він намагався тоді зробити інтерв'ю з тренером збірної срср, у якій більшість гравців складали українці динамівці Києва, Валерієм Лобановським. Але його не допустили до того».*

1980 рік був багатий на олімпійські події. Продовжувалась боротьба проти проведення Олімпійських ігор в москві, а в Етобіко, Канада відбулась перша Вільна Олімпіяда. Андрій Бандера продовжив свою визвольну олімпійську діяльність.

У березні у Торонто (Канада) відбулась конференція просоветської фронтової організації в Канаді – «Асоціація Канада-срср» [2]. Звісно такі заходи комуністичного елемента в Канаді не залишились поміченими українськими активістами. Серед них жваву проукраїнську й антибільшовицьку позицію демонстрував Андрій Бандера. Ось як часопис «Свобода» описував цю подію: «Демонстрантам вдалося здемаскувати учасників «Москвою аранжованого цирку» до тієї міри, що вони були змушені виходити задніми дверима, з будинку. Стало відомо, що в наслідку пробольшевицької агітації під час конференції і пікетів низка осіб зрезигнувала з членства в цій

організації. Однією із агіток була підтримка російської інвазії на Афганістан та «засудження» акції бойкоту Олімпіади в Москві».

Тобто ця організація взаємної дружби просувала всі комуністичні нарративи у західному світі, зокрема у Канаді.

Примітно, що організатори конференції не розголошували про її відкриття. Напевно тому, що суспільство було би проти цього. Незважаючи на це учасниками конференції були представники Канади, СРСР, Куби, США та Франції. Однак приховати проведення конференції не вдалося організаторам. Завдяки акціям української діаспори місцеві засоби масової інформації ретельно сповіщали про конференцію. Викриваючи справжні комуністичні пропагандивні наміри. Наприклад, газета «Сандей Сан» помістила статтю «Чи колаборанти КГБ є в Канадській групі за мир?» і додавши фотографію Андрія Бандери як «речника українських націоналістів». Тобто речника української діаспори у Торонто, яка протестує проти таких організацій та заходів. Автор статті наводить уривок інтерв'ю з Андрієм Бандерою у часі протестних акцій: *«КГБ вживає мирову групу з осідком у Канаді, як вивіску для підривних дій в Канаді... Це добре закамouflяжований фронт для советської розвідки»... Члени цього товариства випадково одурманені для підтримки звірств ССР в Афганістані і для популяризації Олімпіади в Москві... Цю мирову групу вживатиме КГБ, щоб здобути контакти для застосування їх пізніше для шпигунства».*

У липні в Етобіко (Канада) відбулася Вільна Олімпіада, яка об'єднала поневолені СРСР народи: українців, естонців, литовців, латвійців та вірмен. До організаційного комітету Олімпіади долучився Андрій Бандера. Він був у складі пресового комітету [6].

Спорт та олімпійський рух були в серці Андрія Бандери весь життєвий шлях. Ще у 1984 році Андрій продовжував свою спортову й журналістську діяльність. Шкода, що він так зарано, таким молодим відійшов у вічність. Раптово й до кінця не з'ясована смерть відібрала в українського олімпійського руху опору незамінну особистість й лідера.

Продовжує батьківську спортову справу Степан: *«Я як був молодим про нічого іншого не думав тільки про футбол та гокей. Спорт був власне таким клеєм, який тримав нашу молодь разом у 80-х роках. Зараз я є секретарем організації Канадські друзі гокею в Україні».*

Висновок

Родина Бандери насправду має давні спортові традиції. Хоча це не було на професійному рівні й не встановлювались рекорди. Однак це мало глибинне усвідомлення значущості занять тіловихованням, різними видами спорту для формування гармонійної особистості. Де частка тілесного гарту є такою ж важливою як і духовне й інтелектуальне виховання. Як і Степан Бандера так і його син Андрій й онук Степан мали потужне національне бачення спорту як інструменту боротьби за свободу України. У час поневолення й окупації українського спорту вони докладали значних зусиль для розголосу на міжнародній арені щодо його звільнення від ярма окпантив.

Список літератури:

1. Бандера грав у баскетбол, любив слалом і швидкісну їзду на власному авто: спорт у житті Провідника ОУН. Режим доступу: <https://sport24.ua/uk/sports/news/27712-bandera-grav-u-basketbol-lyubiv-slalom-i-shvidkisnu-yizdu-na-vlasnomu-avto-sport-u-zhitti-providnika-oun>
2. В Торонто відбулась успішна акція проти просоветської затії. *Svoboda*. 1980. Ч. 107. С. 4.
3. Пришляк Ярослав. Два брати ідеалісти. Біографії, спогади, нариси, епізоди із життя й праці. Видання Американсько-Української Фундації «Воля» Нью Йорк – Монреаль, 1990. – 380 с.
4. Сеньків Андрій. Бандера і спорт: вболівав за «Мюнхен-1860», грав у баскетбол, обожнював лижі. Режим доступу: <https://ua.tribuna.com/tribuna/blogs/editors/2795883/>
5. Юзич Юрій. Чому і як Бандера вів здоровий спосіб життя. Режим доступу: <https://photo-lviv.in.ua/chomu-i-iak-bandera-viv-zdorovyy-sposib-zhyttia/>
6. 1980. Free Olympiad. July 4, 5, 6. Etobicoke, Ontario, Canada. 18 с.